

Tabu

Angsten for at miste et mål i tilværelsen kan stå i vejen for refleksionen over dets formålmæssighed.

Modet til at tvivle må være større end angsten for at miste troen, hvis troens fremtid skal afhænge af andet end rent held. Modet mangler, allerede antagede succeskriterier har altid haft tilbøjelighed til at blive hævdet stadig mere rigtigt, i takt med at de anfægtes, og hvis den økonomiske vækst virkelig er et problem, er der tale om en trussel, der kommer inde fra samfundet selv, hvor mennesket historisk har haft mest held med at se truslen som noget ydre. Men kan det blive et problem at overleve, fordi vi lever, som om det var det? Er løsningen blevet problemet!

Absolut paradoks, partiel selvmodsigelse eller konflikt?

Hvis det siges, at der stadig leves for at overleve i den rige del af verden, så er der naturligvis tale om et "som om". I grunden behøver det ikke være et problem at overleve. Nødvendigheden er for længst afskaffet. Overskuddet er der materielt og økonomisk. Alligevel fokuseres der primært på økonomisk vækst.

Over for påstanden, om at vi lever som om det drejer sig om at overleve, vil de fleste fremføre, at der med den økonomiske vækst er tale om noget andet end en kamp om overlevelse. De påstår at væksten er kvalitativ og udtryk for udvikling.

Det er deres oplevelse, og den kan isoleret set være af god kvalitet og sand som sådan. Men spørgsmålet er, hvad det er for nogle forudsætninger, der gør, at det i historisk forstand uovertrufne økonomiske råderum, vi har på trods af finanskrisen, tilsyneladende ikke kan blive for stort, og hvordan væksten fremstår som løsningen på alle problemer.

Vi taler og opfører os "som om", alle problemers løsning afhang af den udvikling, der hedder økonomisk vækst. Sådan er vores kultur.

Derfor er ledighed f.eks. roden til det onde, og derfor er grænserne for vækst tabu.

Vi lever i troen på at formålet med at tilegne sig yderligere økonomiske midler altid vil bevare sin gyldighed, dvs. med en indstilling til tilværelsen, der havde sin gyldighed, al den tid hvor det var et problem at tilfredsstille elementære behov. Når vi gør det, skyldes det nedarvede livsmønstre, som "burde have overlevet sig selv", for vi truer med at ødelægge vore forudsætninger, netop fordi "vi lever som om problemet var at overleve".

Ikke en fornuft, men flere delrationaliteter

Den overordnede fornuft eksisterer ikke i den form, som rationalisterne i det moderne oplysningsprojekt forudsatte. Modsætninger mødes, ikke som overvundne, men som paradokser: Succes er ikke succes.

Hvad er sammenhængen i denne selvmodsigelse? Man taler om homo sapiens, det fornuftige dyr. Teoretisk er der mange muligheder for at identificere det paradoksale. Men måske er en del af problemet også, at det moderne samfund er lidt for overbevist om, at der eksisterer en overordnet rationalitet. Samtalen fortsætter, som om der var en overordnet fornuft. Men i det moderne demokratiske samfund med fri markedsøkonomi, der findes den instans ikke, som kan tage ansvaret for helheden. Samfundet er ikke repræsenteret i samfundet, dets selvbeskrivelse er ikke en. Der er for mange udgangspunkter for at begribe det hele. De komplicerer det hele med deres egne forenklinger.

Individet har ret til at stræbe efter succes, selv om summen af individernes stræbsomhed skulle afsløre sig som en generel trussel. Sociologen kan se, at der aldrig kun er tale om løstrevet individuel succes, der hvor individet har held i økonomisk forstand. Distinktionen mellem høj og lav indkomst lever ved sin egen iagttagelsesform. Distinktionen mellem høj og lav status er med til at komplicere det sociale.

Individets selvforståelse falder i det sociale. Det ser, at det bliver iagttaget på baggrund af dets økonomiske præstation. Man kan næsten sige, at kun idioten er i stand til at se stort på det omgivende samfunds spejlinger af sig selv.

Det politiske system repræsenterer ikke samfundet. Hvis den individualistiske succes er menneskets trussel, er det usandsynligt, at det politiske system skulle kunne forhindre det. I det politiske system hersker ingen overordnet rationalitet. Den politiske kamp om magten udstikker det politiske systems kriterium for succes, og det kan sætte alle andre politiske hensyn ud af kraft.

Ingen og intet særskilt kan bære ansvaret for, at individet bidrager til fjernelsen af betingelser for at opnå succes i forlængelse af sine bestræbelser på at opnå succes.

Paradokset lever og iagttages i mange former.

Interesser går på tværs af hinanden. Den rige del af verden lægger beslag på de fleste af de knappe ressourcer, som resten af verden også vil have del i. Konflikten mellem interesser er i sig selv ikke en logisk selvmodsigelse.

Konkret er det heller ikke sådan, at enhver individuel bestræbelse på at berige sig selv behøver at underminere andres muligheder for at realisere sig selv. Men modsat antagelsen i de klassiske økonomiske teorier er det tit sådan. Det økonomiske systems konstituerende paradoks handler om, at bestræbelsen på at afskaffe mangel et sted fører til mangel et andet sted.

Forestillingen om den absolutte selvmodsigelse forudsætter, at man arbejder med en omfattende enhed i iagttagelsen. Modsigelsen bliver til den altomfattende, altnegerende selvmodsigelse i det øjeblik, hvor bestræbsomheden på at realisere sig fører til ophævelsen af alle muligheder for alle. Det kunne være det absolut paradoksale overlevelsesforsøg, absolut paradoks.

Men forudsætningen for at kunne reflektere over paradoksen i det moderne samfunds dyrkelse af sine succeskriterier ligger i gradueringen af paradoksen, i definitionen af den partielle

selvmodsigelse. Den partielle selvmodsigelse anfægter også kernen i delrationaliteterne med deres succeskriterier, f.eks. det økonomiske med dens væstkriterium.

For at undgå kritikken af det økonomiske systems delrationalitet med dets egen kerne, har man af dogmatiske og strategiske grunde forsøgt at reducere kritikken til dommedagsprofetier, under den stiltiende antagelse at absolutte paradokser er uinteressante.

Forsøget på at se den økonomiske vækst som forudsætningen for at kunne løse alle problemer, inklusiv dem, der skyldes den økonomiske vækst, tåler ikke fremstillingen af løsningen som del af problemet. Det er som om, den økonomiske rationalitet ikke tåler refleksionen over det formålmæssige med de økonomiske målsætninger. Det er et tabu.

Forestillingen om grøn vækst fungerer bl.a. som et forsøg på at dække over, at væksten er problematisk.

Statsministeren har i de første 7 år ved magten forsøgt at fortrænge og bortforklare både lokale og globale økologiske problemer. At han nu taler om grøn vækst beviser ikke, at han på kvalificeret vis har forstået eller reflekteret over grænserne for vækstfilosofiens gyldighed.

Det er absolut ikke sikkert, at den grønne økonomiske vækst er løsningen på de økologiske problemer. Snakken om den grønne vækst er mindst lige så meget et forsøg på at redde genstanden for sin tro, selve det succeskriterium, som knytter sig til det økonomiske system med dets rationalitet.

Spørgsmålet er imidlertid, hvor meget plads der er til økonomisk vækst, grøn eller ej.

Det at det økonomiske krav om økonomisk vækst kan stå som problemet, det har svært ved at manifestere sig som del af det økonomiske systems realitetsprincip. Det lader sig ikke vise via systemets symboler, dvs. via den symbolik og de former for mening der lader sig kvalificere internt i det økonomiske system med dets særskilte form for rationalitet.

Ved systemets symbolik viser anfægtelsen af troens genstand sig som det diabolske. Kun i kraft af andre iagttagelsesformer end den, der dogmatisk reducerer løsningen på problemerne til et spørgsmål om at have råd, kan den i økonomisk forstand kætterske tanke leve, som fokuserer på spørgsmålet om, hvor meget plads der eventuelt er til den pengeøkonomiske aktivitet, og på hvor grænserne går for gyldigheden af den økonomiske rationalitet. Perspektivet retter sig mod den økonomiske rationalitet, der kan regne sig frem til, at der ikke er råd til at bevare systemets forudsætninger.

Kun uden om systemets egen rationalitet kan det ses, at systemet ikke ville kunne forstå det, hvis det stod i vejen for evolutionen. Alligevel har vi en tendens til at underordne andre problemstillinger de økonomiske. Som om økonomien repræsenterede den højeste rationalitet.
